

РЕЗИЛИАНС ПОДХОД ПРИ СУПЕРВИЗИЯ НА СПЕЦИАЛИСТИ ОТ ОТДЕЛ „ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО“

Яна Станева

Резюме: Настоящата статия цели определяне характера на връзката между супервизията и резилианс подхода в практическото ѝ прилагане при специалисти от отдел „Закрила на детето“. Супервизията е разгледана теоретично, като е изведена възможността за нейното концептуализиране през различни теории. В тази връзка е представен подходът резилианс като еkleктична концепция за подкрепа чрез силните страни на личността. Теоретично са изведени фактори за резилианс, които помагат на хората за справяне след преживени травматични събития. Супервизията е разгледана теоретично и емпирично в две полета за подкрепа. Първото е емоционална подкрепа на супервизора към чувствата и преживяванията на супервизирувания специалист и повишаване на професионалните му компетентности. Второто поле цели индиректна подкрепа към клиента на социалнопедагогическа помощ при работата по случай. Емпиричното проучване е качествено изследване на ежемесечни доклади от проведени супервизии с 45 специалисти, работещи в отдел „Закрила на детето“ към дирекция „Социално подпомагане“ в област Пазарджик и област Пловдив за период от една година.

Ключови думи: супервизия, резилианс подход, социалнопедагогическа работа, специалисти от отдел „Закрила на детето“, клиенти, деца и родители в риск

RESILIENCE APPROACH TO SUPERVISION OF SPECIALISTS FROM THE CHILD PROTECTION DEPARTMENT

Yana Staneva

Abstract: The purpose of this article is to identify the nature of the relationship between supervision and the resilience approach in its practical application among professionals from the "Child Protection" department. Supervision is examined from a theoretical point of view and the possibility of conceptualizing it through different theories is highlighted. The resilience approach as an eclectic concept of support through personal strengths is

presented in this context. Resilience factors have been theorized to help people cope after experiencing traumatic events. Two areas of support in supervision have been examined theoretically and empirically. The first is the emotional support of the supervisor to the feelings and experiences of the supervised professionals and the improvement of their professional competencies. The second field aims at the indirect support to the client of socio-pedagogical assistance in casework. The empirical study is a qualitative study of monthly supervision reports. It was carried out over a period of one year with 45 professionals working in the Child Protection Department of the Social Assistance Directorate in the regions of Pazardjik and Plovdiv.

Keywords: supervision, resilience approach, socio-pedagogical work, professionals from the "Child Protection" department, clients, children, and parents at risk

ВЪВЕДЕНИЕ

Основните аргументи за изследване приложението на резиланс подхода в супервизията са: неговата еkleктика, т.е. възможността да се използват знания и умения, базирани на различни теории за човешкото познание; разбирането на изследователите за необходимостта от подкрепа на силните страни на личността и факторите за устойчивост за успешните случаи от практиката.

Обект на изследване са проведени супервизии на специалисти от ОЗД към ДСП в област Пазарджик и област Пловдив за периода от януари до декември месец 2022 година. Предмет на изследването е използването на протективните фактори за резиланс при провеждането на супервизията.

Целта на доклада е да се изведат значимите за резиланс подхода фактори, които се насърчават при супервизията.

Задачи:

- Теоретично представяне на супервизията като метод;
- Теоретичен анализ на подхода резиланс и неговите фактори;
- Емпирично изследване на доклади от проведена супервизия в ОЗД чрез контент анализ на използваните факторите за резиланс подхода;
- Определяне на връзката между супервизията и защитните фактори за резиланс.

ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА СУПЕРВИЗИЯТА

Супервизията е метод за подкрепа на професионалисти, като най-известната и цитирана дефиниция за ролята на супервизора е тази на Кадушин (1975): „супервизор в социалната работа е член на административния персонал на агенция, комуто е възложено да ръководи, координира, подобрява

и оценява ефективността на работата на супервизираните служители, за които носи отговорност. Изпълнявайки тази задача, супервизорът има образователни и подкрепящи функции във взаимодействието си със супервизираните в контекста на позитивна връзка. Върховната му цел е да достави на клиентите на агенцията най-висококачествена услуга както в количествено, така и в качествено отношение, съгласно политиката и процедурите на агенцията.“ (Petrova, 2014:15)

Изследователите на супервизията дават редица сходни дефиниции за нея като теория и практика. Тук ще представя някои базови определения за супервизията в помагащите професии на изявени български автори (Boyadzhieva, 2008; Petrova, 2014; Mehandzhyska, 2008; Nunev, 2002).

Супервизията е представена като „формален процес на професионална подкрепа и учене, което дава възможност на практикуващите да развиват познание и компетентност, предполага отговорност спрямо тяхната собствена практика и повишава защитата на потребителя и безопасността на грижите в сложни ситуации“. (Petrova, 2014:16)

„Супервизията изпълнява три основни задачи в консултирането – професионално (и съответно личностно) развитие на консултанта, формиране и развиване на особени навици и умения, на възможност за оценяване на резултатите и повишаване равнището на отговорност в службите и програмите по консултиране.“ (Boyadzhieva, 2014:235)

Представените дефиниции могат да се открият в практическото приложение на супервизията на специалисти в помагащите професии, като най-ясно се открояват функциите консултиране, обучение, подкрепа. Супервизията цели повишаване на компетентностите на специалистите чрез въоръжаването им със знания, умения и навици.

Г. Механджийска разглежда дейността на супервизора като „предотвратяване на работни ситуации, носещи риска за пораждаване на напрежение.“ (Mehandzhyska, 2008:48) Тя отбелязва, на базата на резултати от изследвания, че тази форма предоставя подкрепа на специалиста за „осмисляне и справяне с проблемни ситуации“. Тези ситуации от своя страна могат да бъдат насочени както към личните емоции и компетентности на специалиста, така и към ситуацията на клиента и неговите ресурси за справяне.

Авторите аргументират определенията на супервизията като консултиране, помощ и насочване на специалистите в процеса на работата им в помагащия процес, като анализират използваните методи.

С. Нунев прави допитване до 24 социални работници в различни социални услуги и установява, че 91,67 % от анкетираните са позитивно настроени към участието си в такъв процес. Очакванията им са свързани с развитие на аналитико-критичния и рефлексивния компонент на супервизия. Над 77,50% от участниците очакват супервизорът да е

с подходящо образователно-квалификационно равнище, добър личен професионален опит и лицензиран за конкретната дейност. А 93% от социалните работници отбелязват, че за успешен процес е необходимо да се създаде позитивно-ориентирано работно взаимоотношение. (Nunev, 2014:52)

Концептуализиране на супервизията е като процес на професионална рефлексия както към отношението на помагане, така и към развитието на професионалната компетентност на помагащите. Н. Петрова дава следните уточнения: „Супервизията е квалифицирана подкрепа за професионалистите от помагащите професии, която е насочена към рефлексия както на афективно, така и на когнитивно ниво“. (Petrova, 2014: 21)

Друг акцент, който поставя Н. Петрова, е върху центрираната към потребителите супервизия. Ефектите на процеса на супервизията могат да бъдат отчетени на две нива според автора:

- „На първо място става дума за центриране на супервизията върху връзката потребители на социални услуги, персонал, организация на работа, партньори“.
- „На следващо ниво ефектите на супервизията се гледат през нейното посредничество към управлението, където чрез подкрепа и развитие може да се постигне промяната в качеството на работата, или отново връщане на ефекта към екипа и потребителите.“ (Petrova, 2014:23)

Водеща задача според автора е супервизията да подпомогне концептуализацията на практиката в социалната работа. „Супервизията води към осмислено хипотезиране на трудностите и проблемите в практиката през теоретичното познание. Тя би трябвало да прави мост между познанието и практиката по един структуриран и формализиран начин. Всъщност задълбоченото осмисляне не е възможно без опора на понятия, тези, схващания, теории.“ (Petrova, 2014:29)

Дългогодишният ми опит в теорията и практиката на подхода резиланс под менторството на проф. Петрова ми даде възможност да приложа тази еkleктична концепция в супервизията. В настоящия доклад ще се опитам да опиша и изведа основните насоки в супервизията на специалисти от ОЗД в две нива:

- Супервизия, центрирана на супервизирания – резиланс подход към рефлексията на супервизирания на афективно и когнитивно ниво;
- Супервизия, центрирана към потребителите, т.е. насоки за използване на резиланс подход в пряката социалнопедагогическа работа с клиенти.

ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА РЕЗИЛИАНС

В настоящото теоретично изследване ще представя разбирането на изследователи и практики за резиланс като феномен, процес и подход. Защитните фактори за резиланс ще бъдат изведени като база за емпиричното проучване.

Феноменът „резиланс“ е въведен, като такъв от професор Ема Вернер след провеждане на продължителна изследователска програма на остров Мауи. Тя установява, че повечето деца, преживели тежка травматична ситуация, стават справящи се възрастни. Такива деца нарича „резилентни“, т.е. устойчиви в най-общ смисъл.

Историята на подхода датира от 70-те години на миналия век, когато се появява интерес към феномена „резиланс“. Изследователи от различни сфери – психология, психиатрия, педиатрия, социология, социални науки, медицина и др., започват неговото проучване.

Концепцията за резиланс през последните две десетилетия вълнува и авторите у нас. Практическият ми опит и научен интерес са пряко свързани с утвърждаването на метода в страната. Бяха проведени изследвания относно приложимостта на подхода в практиката на специалисти от социалните услуги за деца и семейства в риск и училища на територията на България. Концепцията беше развита, адаптирана и приложена и чрез обучителни наръчници за професионалисти и родители под редакцията на Н. Петрова-Димитрова. Проведено е изследване на Смит (1990) за факторите, които защитават децата, живеещи в България в нехармонични домове (Rutter, 1999). Екип от „Нов български университет“ реализира проект „Бамбу“ за резиланс при деца с подкрепата на фондация ОУК. Беше направено изследване с деца и младежи за това как те съумяват да се справят и да преодолеят превратности и изпитания в своя живот в Етиопия, България и Непал.

Теоретично концепцията за резиланс на базата на задълбочен анализ беше разработена и представена в страната ни от Н. Петрова-Димитрова чрез академичната ѝ дейност и в научните ѝ книги. Изследванията на подхода резиланс в страната ни са направени чрез проследяване на житейските истории на деца и възрастни, преживели резиланс. Разказите в тяхната интимност и индивидуалност са използвани като метод за откриване на феномена резиланс, чрез дискурса на всеки един участник. Изследвани са компетенциите на специалистите за подкрепа на резиланс у клиенти на социални услуги. (Staneva, 2018)

Резиланс като феномен, процес и подход може да бъде илюстриран със следните определения на изследователите му:

- Резиланс е „способност за възстановяване, за позитивно живеене и развитие, по един социално приемлив начин, въпреки стрес и несгоди, които обичайно водят до сериозен риск за негативен изход.“ (Cybulnik, 1999:53)

- „Резилианс е способност на човек или група да се развива добре, да продължи да се проектира в своето бъдеще, въпреки дестабилизиращи събития, трудни житейски състояния, травмизми, понякога тежки.“ (Мапсиях, 2001:22)
- „Резилиансът е хуманистична, позитивно ориентирана концепция, базирана на оцеляването, на устойчивостта и справянето, а не на проблема и трудностите, и страданието, което те предизвикват.“ (Petrova-Dimitrova, 2014:127)

Тези определения показват, че хората притежават възможности да се справят с последствията от тежки житейски ситуации и да конструират живота си по един добър начин. Подходът, насочен към силните страни на личността, връща надеждата и у професионалистите за добър изход при работата с деца и възрастни в риск.

ФАКТОРИ ЗА РЕЗИЛИАНС

Изследователите и практиците се обединяват около твърдението, че резилианс е мултифакторен процес, той е комбинация от външни и вътрешни фактори, ресурси на човека да се справи по един добър начин след настъпило травматично събитие в живота му. Те предлагат някои основни групи защитни фактори, които могат да бъдат използвани като база за проучване на начините за тяхното изграждане и поощряване при работа с клиенти.

Международен изследователски екип извежда следните защитни фактори за резилианс (Lösel, Bender, 1999):

- Една стабилна емоционална връзка с поне един родител или друг значим възрастен;
- Емоционално положителна, подкрепяща и структурирана образователна среда;
- Модели за подражание на конструктивно поведение за справяне с ограничения и стресови ситуации;
- Социална подкрепа от лица извън семейството;
- Отговорности в семейството (до известна степен);
- Характеристики на темперамента на детето (например: гъвкавост, общителност и др.);
- Когнитивни умения (например: най-малко средната интелигентност);
- Самоефикасност и положителна самооценка;
- Активно поведение за справяне със стреса;
- Смислен опит и структура в собственото развитие;
- Реалистично планиране на бъдещето;
- Чувство за хумор.

„Според Гармезу (Garmezy, 1985) факторите за резилианс са добро отношение с минимум един възрастен; добър капацитет за активно

заставане (лице в лице) с проблемите (копинг); способност за създаване на добри междуличностни взаимоотношения; призната компетентност в някаква специфична област от самото дете и от неговото обкръжение.“ (Petrova-Dimitrova, 2014:120)

Други автори представят факторите като основни моменти за насърчаване на резиланса:

- „Поне един възрастен, на когото може да се разчита, който изпитва истинска обич и полага истинска грижа. Някой, който вярва в детето. В идеалния случай родител, но може да бъде брат или сестра, съсед, учител или представител на общността. Основните човешки нужди като чиста вода, достатъчно храна, подслон, чист въздух са важни. Опитът е показал обаче, че дори в най-тежките ситуации на лишение първостепенни се оказват човешката топлина и грижа. За дете, което се чувства защитено, обгрижвано, вероятността да преодолее и най-тежките трудности е най-голяма.
- Още от много ранна възраст бебетата, към които се подхожда с любов и нежност, се научават да откликват с усмивка, за да получат, каквото искат, а не с плач и виковете. В резултат получават повече положително внимание. Бебетата имат нужда от много нежност и любов, за да се закалят!
- В повечето култури е призната необходимостта децата да слушат като част от процеса на учене, но децата трябва и да бъдат слушани. Така се научават да разбират нашите притеснения, да измислят идеи, да се изразяват.
- В много култури се очаква децата да се подчиняват на по-възрастните. Важно е да се окуражава създаването на климат, в който децата от малки да се научават да правят разлика между правилно и неправилно и който насърчава у тях уважение към възрастните, което не е просто сляпо подчинение. Да се окуражават децата да мислят самостоятелно; да създават възможности за дебат. Тук философията за деца може да бъде много полезна.
- Позитивна подкрепа. Вниманието се насочва към нещата, които детето прави добре, а не само към грешките. Начините да кажем „Браво!“ са безброй.
- Насърчаване и изграждане на увереност на детето в себе си. Да се помогне на детето да харесва себе си. Тук външният вид е важен, така че детето трябва да се научи да полага грижи за себе си. Щастливата усмивка, чистата коса, добре измитото лице, независимо дали дрехите са износени, ще накарат детето да се чувства добре, да предизвиква положителна реакция у останалите.
- Обучението в социални умения помага на детето да реагира позитивно сред връстници и други и да се интегрира във всякакви групи и класи.

- Позитивен поглед към нещата. Не „недъгави“, „слепи“, „проблемни“ деца, а преди всичко ДЕЦА. Винаги мислете за детето, за децата. Деца с увреждания. Деца с увредено зрение. Всички са деца.
- Надежда. Положителен поглед към бъдещето. Намиране на някакъв смисъл в живота. Тук установена система от вярвания може да се окаже много важна. Религиозните и културни вярвания, които обясняват, че в живота има смисъл, трябва да се подсилват.
- Образование. Образование, което овластява детето да заеме своето място в общността си. Основни умения за четене и смятане. Обучение в умения, които ще дадат на детето възможност да си изкарва хляба и да бъде финансово независимо, когато съзрее.
- Забавление. Децата трябва да се забавляват. Вижте децата в бежанските лагери! Вижте как успяват да изграят футбол, където и да са, как си правят играчки от всякакви боклуци, камъчета, каквото им попадне! Драмата може да се използва успешно да помогне на децата да разберат света, в който живеят, и да търсят решения на проблемите.“ (Petrova-Dimitrova, 2010:5)

Трета група изследователи (М. Manciaux, J. Lecompte, S. Vanistendael) предлагат пет области за резиланс на професионалистите, които искат да го изградят и стимулират у клиентите:

- „Неформална система за подкрепа, която в центъра си формира връзка на безусловно приемане на детето от поне един значим възрастен. Това приемане е може би основата, на която всичко останало може да се гради.
- Откриване на значението и смисъла. Това се отнася до духовния живот и религията.
- Някои социални умения и умения за разрешаване на проблеми; значението да имаш някакъв контрол върху това, което се случва в живота.
- Известно самоуважение, някои положителни представи за себе си.
- Известно чувство за хумор.“ (Petrova-Dimitrova, 2014:11)

Защитните фактори на резиланс според авторите се делят в две големи категории: такива, които са свързани с вътрешната индивидуалност, и такива, които се отнасят до външната среда. Повечето автори теоритизират върху тези фактори (Luthar, 1993; Masten et Coastworth, 1998; Sygulnik, 2003; Lecompte, 2004), като най-често цитирани са:

Вътрешни защитни фактори:

- момиче преди юношеството, момче след юношество;
- минимум средно интелектуално ниво;
- капацитет за решаване на проблем;
- капацитет за планиране;
- използване на адаптивни стратегии;

- ефективен личностен опит;
- вътрешен „локус на контрол“;
- ориентация, даваща смисъл в живота (вяра, религия, идеология и др.);
- себеразбиране;
- високо самочувствие;
- лесен темперамент;
- спокойна привързаност;
- компетенции за изграждане на взаимоотношения (емпатия, капацитет за търсене на помощ, капацитет за комуникация);
- алтруизъм.
- Защитни фактори на външната среда:

В рамките на семейството:

- емоционално стабилни връзки с един от родителите или с други членове на семейството;
- компетентни родители, които предлагат една позитивна възпитателна среда с фиксирани норми;
- семейна кохезия;
- подкрепа при малтретиране на зряла възраст.

Фактори на социалната среда:

- неформална мрежа за подкрепа от партньори, съседни и др.;
- училище, което предлага една отворена и позитивна образователна среда;
- места за срещи или практикуване на различни дейности (религиозни, културни, хуманитарни и др.)

Представените автори, след проведени изследвания, дават различни по брой и близки по съдържание протективни фактори за резиланс при хора, преживели травматично събитие. Анализът на схващанията на проучените автори позволява да се обединят около следните характеристики на резиланс, които ще приема за базисни при определянето на фактори в настоящото изследване:

- резиланс като процес е резултат на вътрешни и външни фактори, които си взаимодействат;
- резиланс е резултат на социални и вътрешно-психични процеси;
- за резиланс е нужно човекът/детето да притежава капацитет за изграждане на връзка с другия и да срещне в живота си хора, с които да изгради такива връзки;
- резиланс в една област не гарантира резиланс в друга област;
- за резиланс не е необходимо човекът/детето да притежава всеки един вътрешен или външен фактор, представен от различните изследователи.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Настоящото изследване е за периода от януари до декември месец 2022 година върху проведени супервизии на специалисти от ОЗД към ДСП в област Пазарджик – община Пазарджик, община Пещера, община Панагюрище, и област Пловдив – община Пловдив, община Родопи, община Марица, община Стамболийски, община Първомай, община Карлово и община Хисаря. Супервизираните служители за този период са на следните длъжности в ОЗД: 9 началници на отдел, 6 главни социални работници и 30 социални работници. Супервизията е предоставяна индивидуално ежемесечно през изследвания период.

Емпиричното изследване е основано на базата на следните теоретично изведени нива на супервизия:

- Супервизия, центрирана към супервизирания – резиланс подход към рефлексията на супервизирания на афективно и когнитивно ниво;
- Супервизия, центрирана към потребителите, т.е. насоки за използване на резиланс подход в пряката социалнопедагогическа работа с клиенти.

Методът на изследване е концептуален контент анализ. Той е направен на базата на доклади от супервизията през подхода резиланс. Представянето му е в табличен вид в посочените по-горе две нива.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

След контент анализа на докладите се откриха определени заявки за подкрепа, както директно насочени към специалистите, така и индиректно насочени към клиентите на социалнопедагогическа подкрепа. В докладите част от заявките се повтаряха и в таблицата са маркирани само по своята същност, не и по брой. (виж приложение – таблица 1 и таблица 2)

В количествено отношение по-голям набор от заявки (23) за нужда от подкрепа при супервизията са тези за нужда от индиректна подкрепа към клиентите и методическа подкрепа, емоционални насоки и препоръки за директна работа, насочена към специалистите. (виж приложение) В тях насоките на супервизора са основани на методическа и емоционална подкрепа през подхода резиланс. Те са свързани с подкрепа на следните фактори на резиланс при различните случаи:

- Дадените насоки за работа на специалистите при сигнали в риск и взаимодействие с други институции касаят търсене на фактори за резиланс първо в семейната среда, като връзка на детето с родител или друг роднина, и след това в неформалната мрежа за подкрепа като училище, социални услуги и други институции.
- Препоръките към специалистите за подкрепа на осиновители при загуба и скръб за дете са чрез търсене и подкрепа на протективни

фактори като активно поведение и справяне със скръб и загуба, реалистично планиране на бъдещето, намиране на смисъл и изграждане на стратегии за справяне с кризисни ситуации.

- При изводите относно работата със случаи, при които родителите заявяват отчуждение, са дадени насоки за работа с децата по повод насърчаване на вътрешните им защитни фактори като капацитет за изграждане на връзки, за планиране, за използване на адаптивни стратегии, себеразбиране и високо самочувствие. Работата с родителите е по посока изграждане на спокойна привързаност, ефективен личностен опит, себеразбиране и вътрешен „локус на контрол“.
- Методическата подкрепа за работа с деца и семейства, които са бежанци, касае всички вътрешни фактори за резиланс и външните, като семейна среда, училище, социални служби и институции.
- Оказаната емоционална и методическа подкрепа за работа с родители при реинтеграция е насочена основно към запазване на връзката между детето и семейството, изграждането на социални умения, подобряване на образованието и професионалната реализация.
- Препоръките към специалистите за работата с майки и деца при случаи на превенция на изоставяне са основно в подкрепа на факторите за изграждане на връзка между тях, повишаване на социалните и професионални умения, търсене на ресурси в семейната и социалната среда, търсенето на смисъл.
- Дадените препоръки за действия относно отстояване на статута на социалния работник са свързани с вътрешните фактори на специалистите като минимум средно интелектуално ниво, капацитет за решаване на проблеми и планиране, високо самочувствие, себеразбиране, използване на адаптивни стратегии, лесен темперамент и компетенции за изграждане на взаимоотношения (емпатия, комуникация) и фактори на средата като формална и неформална мрежа за подкрепа в различни институции и общности.
- Насоките за подкрепа на децата, настанени в социални услуги, и на техните родители са в търсене от специалистите на фактори в децата, семействата и социалната среда.

Случаите на супервизия, центрирана към супервизирания – резиланс подход към рефлексията на супервизирания на афективно и когнитивно ниво, са 18 на брой. (виж приложение) Всеки един от тях касае емоционална подкрепа на специалиста при работата с клиенти в риск и симптоми на емоционалния срив. Насоките на супервизора са основно в три направления: търсене на вътрешни протективни фактори за резиланс, фактори на средата и обратна връзка от клиентите, удовлетворение от постигнатите резултати при работата по случаи. Вътрешните ресурси

на специалистите са свързани с тяхната емоционална стабилност, високо самочувствие, социални и професионални компетентности, стратегии за справяне с кризисни ситуации, планиране и намиране на смисъл. Ресурсите на средата са свързани с изграждане на добро и ефективно взаимоотношение с другите органи по закрила на детето, с образователните институции и доставчиците на универсални услуги.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След направения теоретичен и емпиричен анализ на протективните фактори на резиланс подхода, в частност използването им в две насоки за подкрепа в процеса супервизия, могат да се направят следните заключения:

- Съществува приложение на резиланс подхода при супервизията на специалисти и в двете теоретично и емпирично определени полета: емоционална подкрепа на супервизора към чувствата и преживяванията на супервизирувания специалист за повишаване на професионалните му компетентности и индиректна подкрепа към клиента на социалнопедагогическа помощ при работата по случай. В количествено съотношение по-голям брой заявки са получени на супервизия от специалистите за индиректната подкрепа на случаи и следователно прилагането на факторите за резиланс от страна на супервизора са в голям ансамбъл от характеристики.
- Определянето на връзка между супервизията и резиланс подхода в практическото ѝ прилагане при специалисти от отдел „Закрила на детето“ е многопластова. Супервизорът подкрепя супервизираните в двете основни групи протективни фактори на подхода резиланс – вътрешни качества на личността и външни фактори както на семейната среда, така и на социалната среда.
- Супервизията, центрирана към повишаване на рефлексията на супервизирувания на афективно и когнитивно ниво, е осъществена чрез подкрепата на вътрешните протективни фактори на личността на специалиста и към външните протективни фактори на социалната среда.
- Супервизията, центрирана към потребителите, т.е. насоки за използване на резиланс подход в пряката социалнопедагогическа работа с клиенти, обхваща целия ансамбъл от протективни фактори на резиланс.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 1

*Случаи, в които се използва резиланс подход при супервизията,,
насочен към професионалистите*

Поставени заявки/обсъдени теми/случаи	Направени препоръки по време на супервизията
<p>Емоционално натоварване при работа по случаи на насилие и изоставяне на деца; Емоционално натоварване на работещите в малък град и незащитен статут на социалния работник, липса на правомощия и голям набор от задължения; Емоционално натоварване при случаи на деца с увреждания; Емоционално претоварване при работа с деца в риск и хора с увреждания; Емоционално приемане на случаите и вредата за здравето на служителите;</p>	<p>Оказана е емоционална подкрепа за работа при случаи на насилие и изоставяне на деца; Осигурена е емоционална подкрепа относно трудностите по случаите и търсене на ресурси при изясняване статута на социалния работник; Оказана е емоционална подкрепа за работа с деца с увреждания; Оказана е емоционална подкрепа на служителите относно работата с деца в риск и хора с увреждания; Осигурена е подкрепа относно синдрома на емоционалния срив.</p>
<p>Емоционално прегряване при случаи на родителско отчуждение и трудности при работата с родители, жалби и сигнали от тях и недобра комуникация с адвокати; Емоционално прегряване при работа с тежки случаи; Емоционално натоварване при работа по случаи на насилие и изоставяне на деца; Емоционално натоварване при работа по заповеди за защита от насилие и съпружески гелби;</p>	<p>Оказана е емоционална подкрепа на служителите относно работата по случаи на родителско отчуждение; Осигурена е емоционална подкрепа относно трудностите по случаите; Осигурена е подкрепа относно синдрома на емоционалния срив; Оказана е емоционална подкрепа за работа при случаи на насилие;</p>
<p>Емоционално натоварване при работа по реинтеграция, където родителите не могат да се справят с изискванията и децата остават с неизяснен статут;</p>	<p>Оказана е емоционална подкрепа за работа по реинтеграция на деца;</p>
<p>Емоционално натоварване при дежурства за бежанци и за хора със СПИН;</p>	<p>Дадени са препоръки за подкрепа на бежанци; Оказана е емоционална подкрепа на специалистите;</p>
<p>Пенсиониране на началник на отдел, работа половин година без назначен друг и голяма натовареност на служителите; Текучество на персонала и голям обем на работа в различни периоди за специалистите от отдел „ЗД“ – среден брой случаи на специалистите е 60, на началник отдел „ЗД“ иде 40; Текучество на служители и трудност при общуването в екипа;</p>	<p>Оказана е емоционална подкрепа на служителите, относно натовареността им; Методически препоръки относно големия брой случаи и тяхното степенуване и ангажиране; Оказана е емоционална подкрепа на служителите относно общуването в екипа;</p>

Липса на коректност при съвместната работа между отделите в различни населени места при работа по случаи на деца в риск;	Дадени са насоки за изграждане на добри колегиални взаимоотношения със служителите от други дирекции;
Загуба на колега в отдел „ЗД“, която умира преди няколко месеца. Траур в отдела и липса на заместник, който да поеме случаите; Свърхнатовареност на началника на отдел „ЗД“, тъй като е поела случаите на починалата служителка;	Оказана е емоционална подкрепа на служителите относно загубата на колега; Осигурена е емоционална подкрепа относно трудностите по случаи;
Получаване на жалби от клиенти и подаване на такива от служител;	Дадени са препоръки относно отговаряне и подаване на жалби; Оказана е емоционална подкрепа на социалните работници;
Високи очаквания на институциите към работата на специалистите от ДСП.	Дадени са препоръки за работата с други институции и определяне и заявяване на отговорностите на специалистите в отдел „ЗД“.

Таблица 2

Супервизии, в които се използва резиланс подход, насочен към клиентите на социалнопедагогическа подкрепа – деца и родители в риск

Поставени заявки/обсъдени теми/случаи	Направени препоръки по време на супервизията
Работа с деца в риск, трудност при откриване на родители;	Дадени са насоки за работа по сигнали в риск и взаимодействие с други институции;
Работа с кандидат-осиновители и осиновители, след загуба на биологичното им дете;	Дадени са препоръки за подкрепа на осиновители при загуба и скръб за дете;
Работа по призовки и сигнали, свързани с насилие и родителско отчуждение; Съдебни дела за домашно насилие и развод, провеждане на наблюдавани срещи; Работа със случаи на родителско отчуждение; Случаи на родителско отчуждение;	Изведени са изводи относно работата със случаи, при които родителите заявяват отчуждение, и са дадени насоки за работа с децата; Оказана е емоционална подкрепа на служителите относно работата по случаи на родителско отчуждение;
Притеснение от евентуални случаи на деца бежанци, без родители;	Методическа подкрепа за работа с деца и семейства, които са бежанци;
Приемни семейства получават супервизия, която не е конфиденциална и информацията се предоставя на отговарящи специалисти, това ги притеснява и споделят със служителите на отдел „ЗД“;	Дадени са препоръки за подкрепа на приемните семейства;
Реинтеграция на деца в рисков семейства; Трудности при работа с деца над 16 години, настанени в социални услуги в общината; Липса на родителски капацитет при работа по реинтеграция на деца;	Дадени са препоръки за подкрепа на децата при дела за домашно насилие и развод; Оказана е емоционална подкрепа за работа по реинтеграция на деца; Оказана е емоционална и методическа подкрепа за работа с родители при реинтеграция;

Работа по превенция на изоставянето и настаняване на бебета в приемни семейства; Работа по случай на бебе, родено в дома си, и майка, зависима от алкохола; Трудности при работа с непълнолетни родилки и техните бебета;	Дадени са препоръки за подкрепа на майките и децата при случаи на превенция на изоставяне; Оказана е методическа и емоционална подкрепа за работата по случая; Насоки за работа с малолетни и непълнолетни майки;
Работата с малолетни майки и техните деца, трудности с нагласите на общността;	Дадени са препоръки за подкрепа на малолетните майки и техните деца;
Сигнал за сексуално насилие над деца;	Оказана е методическа и емоционална подкрепа на служителите относно работата при случаи на насилие над деца и работа по съдебни дела;
Липса на родителски капацитет и невъзможност за издаване на документ за самоличност на непълнолетни майки;	Дадени са предложения за търсене на съдействие от други институции при казуси, касаещи деца в риск;
Трудност при бързото проучване на сигнали и изтичане на информация в пресата за потърпевши непълнолетни деца; Несъстоятелни сигнали за деца при конфликти на родители относно родителски права и подялба на имущество;	Дадени са препоръки за действия относно отстояване на статута на социалния работник; Предоставени са насоки за работа с деца, чиито родители са в конфликт и се водят съдебни дела;
Работа с деца, настанени в социални услуги, и техните родители;	Дадени са препоръки за подкрепа на децата, настанени в социални услуги, и на техните родители;
Работа с юноши със зависимости и липсата на подходящи места за лечение;	Дадени са насоки за подходящи услуги за деца със зависимости;
Казуси с деца, чиито родители са агресивни и емоционално натоварване от това;	Оказана е емоционална подкрепа за работа с клиенти;
Нужда от юридическа подкрепа в отгел „ЗД“ и от назначаване на специалист на мястото на починалата колежка. Изготвена е докладна до АСП.	Методически препоръки относно големия брой случаи и тяхното степенуване и ангажиране; Дадени са насоки за търсене на юридическа подкрепа в АСП.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Бояджиева, Н. (2008) Супервизия и подготовка за консултиране в социалната работа. *Българско списание по психология*, 1-4, 721-729. [Boyadzhieva, N. (2008) Supervizia i podgotovka za konsultirane v socialnata rabota. *Bulgarsko spisanie po psihologia*, 1-4, 721-729.]
- Бояджиева, Н. (2014) Педагогика на свободното време. В: Сапунджиева, К. (съст.). *Академични полета на социалната педагогика* (с. 327-363). София: „Св. Климент Охридски“. [Boyadzhieva, N. (2014) Pedagogika na svobodnoto vreme. V: Sapundzhieva, K. (sast.). *Akademishni poleta na socialnata pedagogika*. (327-363). Sofia: Sv. Kl. Ohridski,.]

- Владинска, Н. (1994) Въведение в история и теория на социалната работа. Велико Търново: „Св. св. Кирил и Методий“. [Vladinska, N. (1994) Vavedenie v istoriya i teorya na socialnata rabota. Veliko Tarnovo: Sv. Sv. Kiril i Medodii.]
- Владинска, Н., Върбанова, П. (2002) Супервизията – същност, форми и полета. ФИЦЕ бюлетин. [Vladinska, N., Varbanova, P. (2002) Superviziata – sachnost, formi i poleta. FICE bulletin.]
- Илиева Б. (2012) Дейността на социалния работник в отделите за закрила на детето. Русе: Русенски университет „Ангел Кънчев“. [Ilieva, B. (2012) Deynostta na socialniya rabotnik v otdelite za zakrila na deteto. Ruse: Rusenski universitet „Angel Kanchev“.]
- Илиева, Б. (2016) Социалнопедагогическа работа по случай в отделите за закрила на детето. В. Търново: НВУ „В. Левски“. [Ilieva, B. (2016) Socialnopedagogicheska rabota po sluchay v otdel za zakrila na deteto. V. Tarnovo: NVU „V. Levski“.]
- Карагюзов, Ив. (2015) Профилът на работещите и приложението на супервизията в социалнопедагогическите услуги. *Управление и образование*, 4, 99–106. [Karagiozov, Iv. (2015) Profilat na rabotechtite i prilojenieto na superviziata v socialnopedagogicheskite uslugi. *Upravlenie i obrazovanie*, 4, 99–106.]
- Карагюзов, Ив. (2016) Личността на специалистта, предлагащ супервизия, и сферата на професионалните му компетенции от гледна точка на работещите в социалните услуги. *Интердисциплинарни логопедични практики*, Т.2, 124–129 [Karagiozov, Iv. (2016) Lichnostta na specialista, predlagacht supervi, i sferata na profesionalnite mu kompetencii ot gledna tochka na rabotechtite v socialnite uslugi. *Interdisciplinarni logopedichni praktiki*, Ш. 2, 124–129.]
- Карагюзов, Ив. (2016) Кратък преглед на развитието и същността на процеса супервизия. *Интердисциплинарни логопедични практики*, Т. 2, 109–112 [Karagiozov, Iv. (2016) Kratak pregled na razvitieto i sachnostta na procesa na supervizia. *Interdisciplinarni logopedichni praktiki*, Т. 2, 109–112.]
- Карагюзов, Ив. (2017) Предизвикателства и предпоставки за супервизията като алтернативна форма за овладяване на проблеми от професионален характер при специалистите от ресурсните центрове към Министерството на образованието и науката. *Педагогика*, 7, 940–962. [Karagiozov, Iv. (2017) Predizvikatelstva i predpostavki za superviziata kato alternativna forma za ovladyavane na problem ot profesionalen karakter pri specialistite ot resursni centrova kam Ministerstvoto na obrazovaniето i naukata. *Pedagogika*, 7, 940–962.]
- Механджийска, Г. (2008) Супервизията в социалната работа. София: „Изток-Запад“. [Mehandziyska, G. (2008) Superviziata v socialnata rabota. Sofia: Iztok-Zapad.]
- Николов, Цв. (2017) Работата с общност при социално-педагогическата подкрепа на безнадзорни деца. *Годишник на СУ, ФНПП*, Т. 108. [Nilolov, Ts. (2017) Rabotata s obchtnost pri socialno-pedagogicheskata podkrepa na beznadzorni deca. *Godichnik na SU, FNPP*, Т. 108,]
- Нунев, С. (2002) Основи на социалната работа. Шумен: Антос. [Nunev, S. (2002) Osnovi na socialnata rabota. Shumen: Antos]

- Нунев, С. (1999) Супервизията при професионално-практическата подготовка на социалните педагози / социалните работници. *Педагогика*, 12, 44 – 53. [Nunev, S. (1999) Superviziata pri socialno-pedagogicheskata podgotovkana socialni pedagogi / socialni rabotnici. *Pedagogika*, 12, 44-53.]
- Петрова-Димитрова, Н. (2014) Супервизия в социалната работа. София: Вѐда Словѐна ЖГ. [Petrova-Dimitrova, N. (2014) Supervizia v sotsialnata rabota. Sofia: Veda Slovena ZhG.]
- Петрова-Димитрова, Н. (2007) Резилиансът – да го открием, София: ИСПД. [Petrova-Dimitrova, N. (2007) Reziliansat – da go otkriem, Sofia: ISDP.]
- Станѐва, Я. (2017) Критерии за резилианс при родители в риск от раздяла с децата им (изследване на случаи), *Педагогика*, 7, 928-939. [Staneva, Y. (2017) Kriterii za rezilience pri roditeli v risk ot razdyala s decata im (izsledvane na sluchay), *Pedagogika*, 7, 928-939.]
- Станѐва, Я. (2022) Супервизията в социалнопедагогическата работа на специалист с деца и ученици, *Педагогика*, 5, 633-647 [Staneva, Y. (2022) Superviziata v socialnopedagogicheskata rabota na specialist s detsa i uchenitsi, *Pedagogika*, 5, 633-647.]
- Cyruľnik, B. (1999) Un merveilleux malheur, Paris.
- Cyruľnik, B. (2015) Préface, Et alors, Papa?, Question de résilience, Editions Bastingage, Bordeaux.
- Fonagy, P. (2001) L'origine de la sexualité infantile. Réflexions autour de l'article de Daniel P.
- Kadushin, A. (1968) Games People Play in Supervision. Social Work Supervision, Classic statements and clinical issues. Carlton Munson.
- Lösel, F., Bender, D. (1999): Von generellen Schutzfaktoren zu differentiellen protektiven Prozessen: Ergebnisse und Probleme der Resilienzforschung. In: G. Opp, M. Fingerle & A. Freytag (Hrsg.), Was Kinder stärkt. Erziehung zwischen Risiko und Resilienz (pp. 37-58). München: Reinhardt.
- Manciaux, M. (2002) La resilience: etat des lieux, Geneve: Medecine & Hygiene
- Manciaux, M., Vanistendael, S., Lecompte, J., Cyruľnik, B. (2001) La résilience: état des lieux , Genève: Médecine & hygiène.
- Rutter, M. (1998) Implications of Resilience Concepts for Scientific Understanding, Developmental Psychopathology, SGDP Centre, Institute of Psychiatry, De Crespigny Park, Denmark Hill, London, United Kingdom.

За автора:

Яна Станѐва, гл.ас. г-р

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ Факултет по науки за образованието и изкуствата

Научни интереси: социална педагогика, социална работа, резилианс подход, супервизия

E-mail: jpstaneva@uni-sofia.bg

Web of Science ResearcherID: 4402570

ORCID iD: 0000-0003-0536-8122

About the Author:

Yana Staneva, PhD - Assistant Professor

Sofia University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Educational Studies and Arts

Scientific interest: social pedagogy, social work, resilience approach, supervision

E-mail: jpstaneva@uni-sofia.bg

Web of Science ResearcherID: 4402570

ORCID iD: 0000-0003-0536-8122